

Ольга Хамайдюк,
консультант з бухгалтерського обліку та оподаткування

Стаття 29 Закону «Про професійно-технічну освіту» зобов'язує підприємства, які взяли на практику учнів професійно-технічних навчальних закладів, надавати їм оплачувані робочі місця, більше того, 50 % заробітку практикантів перераховувати навчальному закладові.

Підприємство, що випускає продукцію, підконтрольну органам Держзінспекції, приймаючи за узгодженням з навчальним закладом на виробниче навчання і практику неповнолітніх учнів професійно-технічних навчальних закладів, які навчаються професії «електрозварювальник ручного зварювання», не має можливості допустити практикантів до самостійної роботи з видачею виробничого завдання. А отже, неможливо здійснити оплату. Чи правомірні вимоги до підприємства здійснювати оплату учням професійно-технічних навчальних закладів, прийнятим на практику без допуску до самостійної роботи і без видачі виробничих завдань?

Умови та особливості проходження виробничого навчання та виробничої практики учнями (слухачами) професійно-технічних навчальних закладів (далі — ПТНЗ) встановлено Законом України «Про професійно-технічну освіту» від 10 лютого 1998 року № 103/98-ВР (далі — Закон № 103) та Порядком надання робочих місць для проходження учнями, слухачами професійно-технічних навчальних закладів виробничого навчання та виробничої практики, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 7 червня 1999 року № 992 (далі — Порядок № 992).

Професійно-практична підготовка учнів (слухачів) ПТНЗ здійснюється в поєднанні з виробленням продукції, наданням послуг, що оплачуються відповідно до законодавства. Так встановлює стаття 25 Закону № 103. А згідно з пунктом 3 Порядку № 992 учні, слухачі професійно-технічних навчальних закладів, відбуваючи виробниче навчання або виробничу практику на виробництві чи у сфері послуг, «виконують роботи безпосередньо на робочих місцях підприємств, будівельних об'єктах, полях, фермах у складі навчальних груп, учнівських бригад або індивідуально». Тому видача практикантам виробничого завдання — є доконечною умовою проходження практики учнів (слухачів) ПТНЗ.

Згідно зі статтею 29 Закону № 103 та пункту 2 Порядку № 992, підприємства, установи та організації (далі — підприємство) незалежно від форми власності та підпорядкування зобов'язані надавати робочі місця або навчально-виробничі дільниці для проходження виробничого навчання чи виробничої практики учнями (слухачами) ПТНЗ. При цьому слід ураховувати вимоги пункту 14 Порядку № 992, в якому сказано, що для проходження учнями (слухачами) ПТНЗ виробничого навчання та виробничої практики з професій, спеціальностей, спеціалізацій, пов'язаних з важкими роботами і роботами зі шкідливими або небезпечними умовами праці, надавати їм робочі місця або навчально-виробничі дільниці повинні підприємства з урахуванням вимог нормативно-правових актів, які регламентують умови праці і навчання за цими професіями, спеціальностями та спеціалізаціями.

Електрозварювальні роботи наказом Держзінспекції України від 26 січня 2005 року № 15 (далі — Наказ № 15) віднесено до переліку робіт з підвищеною небезпекою. Згідно з підпунктом 2.4 Наказу № 15 підготовка в ПТНЗ працівників за професіями, пов'язаними з роботами підвищеної небезпеки, повинна проводитися з урахуванням вимог Положення про порядок трудового і професійного навчання неповнолітніх професій, пов'язаних з роботами із шкідливими та важкими умовами праці, а також з роботами підвищеної небезпеки, затвердженого наказом

Держнаглядохоронпраці України від 30 грудня 1994 року № 130 (у редакції наказу Держнаглядохоронпраці України від 15 грудня 2003 року № 244; далі — Наказ № 244).

Розподіляють учнів (слухачів) за базами практики (у цьому випадку це роботодавці, які приймають практикантів) ПТНЗ згідно зі сформованими та затвердженими місцевими органами влади переліками баз практики. Формуючи ці переліки, ПТНЗ враховують пропозиції підприємств — замовників підготовки кваліфікованих робітників, роботодавців, місцевих органів виконавчої влади. Учні (слухачі) можуть самостійно, погодивши з ПТНЗ, вибрати для себе місце для проходження виробничого навчання та виробничої практики.

Звернути увагу

Якщо підприємство не направляло учнів на навчання та не замовляло підготовку спеціалістів, воно може відмовити в прийнятті на практику учнів ПТНЗ. Відповідальності за таку відмову не встановлено.

Згідно з підпунктом 1.5 Наказу № 244, укладаючи договір з підприємствами на підготовку кадрів, ПТНЗ повинні обумовлювати:

— вимоги щодо проведення виробничої практики або виробничого навчання лише на тих робочих місцях, які атестовані відповідно до Порядку проведення атестації робочих місць за умовами праці, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 серпня 1992 року № 442, і відповідають нормативно-правовим актам з охорони праці;

— додаткові вимоги щодо навчання професій, пов'язаних із роботами із шкідливими, важкими умовами праці та з роботами підвищеної небезпеки, які потребують спеціального навчання та щорічної перевірки знань з питань охорони праці.

До початку виробничого навчання та виробничої практики між ПТНЗ та базою практики повинен укладатися договір про надання робочих місць або навчально-виробничих дільниць для проходження учнями (слухачами) виробничого навчання та виробничої практики. Типову форму цього договору наведено в додатку до Порядку № 992. Однак якщо в договорі про підготовку кваліфікованих робітників, укладеному між ПТНЗ та підприємством — замовником підготовки кадрів, обумовлено умови та порядок проходження учнем (слухачем) виробничого навчання та виробничої практики — окремий договір можна й не вкладати.

На відміну від практики студентів вищих навчальних закладів (ВНЗ), де всі витрати, пов'язані з проходженням практики, несе ВНЗ, практика учнів (слухачів) ПТНЗ передбачає покладення всіх фінансових витрат не на навчальний заклад, а на підприємство — базу практики.

Приймаючи учнів (слухачів)-практикантів на виробниче навчання та виробничу практику, база практики зобов'язана створити потрібні умови праці, які відповідатимуть змісту навчальних програм. Передусім для учнів (слухачів)-практикантів обов'язково слід провести інструктажі з охорони праці та правил поведінки на робочих місцях; учнів (слухачів) та майстрів виробничого навчання треба забезпечити спецодягом, іншими засобами індивідуального захисту та лікувально-профілактичним обслуговуванням за нормами, встановленими для відповідних штатних працівників підприємства, а також практикантам треба видавати сировину та матеріали, потрібні для виконання виробничих завдань.

Умови проходження виробничої практики та виробничого навчання неповнолітніми за професіями, пов'язаними з роботами із шкідливими та важкими

умовами праці, а також з роботами підвищеної небезпеки, викладено в розділі 5 Наказу № 244.

Так, ще до початку виробничої практики або виробничого навчання на підприємстві неповнолітні практиканти повинні обов'язково пройти медичний огляд та спеціальне навчання з питань охорони праці в обсязі чинних на підприємстві навчальних програм з наступною перевіркою знань з питань охорони праці в установленому на підприємстві порядку.

Згідно з підпунктом 5.5 Наказу № 244 перші 10–15 змін виробничої практики неповнолітні практиканти проходять стажування як дублери на робочих місцях. Після цього здійснюється перевірка засвоєних ними навичок у керуванні машинами та механізмами, правил технічної та безпечної експлуатації обладнання. Це робиться для того, щоб перевірити, чи готовий неповнолітній практикант до самостійної роботи на робочому місці. Тому якщо він показав потрібні знання та уміння в практичній роботі, постійно діюча комісія з перевірки знань з питань охорони праці підприємства надає йому дозвіл на право виконання робіт та експлуатацію об'єктів, машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки під наглядом досвідченого працівника — інструктора підприємства (майстра виробничого навчання).

Керівництво практикою неповнолітніх на підприємстві здійснюють керівник практики від ППНЗ та керівник практики від підприємства, які, окрім іншого, стежать за недопущенням використання неповнолітніх на роботах, не передбачених договором між підприємством і навчальним закладом, або на самостійних (без нагляду інструктора) роботах, які входять до Переліку робіт з підвищеною небезпекою, затвердженого Наказом № 15, без спеціального навчання і перевірки знань з питань охорони праці.

Звернути увагу

Для навчання неповнолітніх під час проходження виробничого навчання та виробничої практики на підприємстві призначають інструкторів — кваліфікованих працівників, які мають стаж роботи за цією професією не менше трьох років.

Згідно з пунктом 5.12 Положення № 130 такий інструктор (майстер виробничого навчання) кожної зміни до початку і під час виконання роботи неповнолітнім повинен:

- інструктувати його безпосередньо на робочому місці щодо безпечних прийомів праці;
- контролювати під час роботи дотримання ним вимог з охорони праці, пожежної безпеки, засвоєння безпечних прийомів праці;
- стежити за справністю обладнання, інструментів, засобів індивідуального та колективного захисту, що використовуються в процесі роботи;
- уживати відповідних заходів, а якщо потрібно, припиняти роботу в разі виникнення небезпеки здоров'ю або життю неповнолітнього чи навколишніх працівників або якщо неповнолітній застосовує небезпечні прийоми праці.

Своєю чергою, неповнолітній практикант під час практики або виробничого навчання повинен виконувати роботи лише за дорученням та під безпосереднім керівництвом або наглядом працівника-інструктора (майстра виробничого навчання), за яким його закріплено.

Звернути увагу

Згідно з пунктом 7 Порядку № 992 на час виробничого навчання та виробничої практики учні (слухачі)-практиканти ПТНЗ не зараховуються до штату працівників підприємства — бази практики.

Тривалість роботи учнів (слухачів)-практикантів ПТНЗ не повинна перевищувати тривалості робочого часу, встановленого законодавством для відповідної категорії працівників, та обов'язково повинна відповідати часові, визначеному навчальними планами або програмами навчального закладу.

Крім того, повинні бути дотримані норми праці, встановлені КЗпП України щодо неповнолітніх практикантів. Згідно з підпунктом 5.4 Положення № 130 під час проходження виробничої практики або виробничого навчання неповнолітнім особам дозволено перебувати у виробництвах та на робочих місцях, пов'язаних з роботами із шкідливими та важкими умовами праці, не більше чотирьох годин на день за умови дотримання у цих виробництвах і на роботах чинних санітарних норм.

Згідно з пунктом 17 Порядку № 992 за роботу, виконану учнями (слухачами)-практикантами відповідно до виробничих завдань за період виробничого навчання та виробничої практики, підприємство — база практики повинно нараховувати їм заробітну плату згідно з установленими системами оплати праці за нормами, розцінками, ставками (окладами) з урахуванням коефіцієнтів, доплат та надбавок. У будь-якому разі при виконанні такими працівниками місячної, погодинної норми праці (обсягу робіт) їхня заробітна плата не може бути меншою від мінімальної заробітної плати. При цьому 50 % заробітної плати, нарахованої практикантам ПТНЗ за час виробничого навчання і виробничої практики, повинно бути направлено на рахунок навчального закладу для здійснення його статутної діяльності, зміцнення навчально-матеріальної бази, на соціальний захист учнів (слухачів), проведення культурно-масової і фізкультурно-спортивної роботи (ст. 50 Закону № 103 та п. 18 Порядку № 992).

Відповідальність за забезпечення належних умов праці та оплату праці учнів-практикантів несуть керівники підприємств (ст. 29 Закону № 103).

Отже, практика учнів ПТНЗ — це частина навчального процесу, а її головна мета — вдосконалювати набуті практикантами знання та формувати практичні навички для досягнення встановленого рівня кваліфікації з відповідних професій, спеціальностей. Звідси постає логічне запитання: яких практичних навичок зможуть набути учні-практиканти з обраної професії «Електрозварювальник ручного зварювання», якщо, відбуваючи практику на підприємстві, вони не мали змоги попрактикуватися в реальних виробничих умовах? Тому, якщо підприємство не бажає або не має можливості допустити практикантів до самостійної роботи з видачею виробничого завдання, як того вимагає стаття 29 Закону № 103 та пункт 2 Порядку № 992, варто відмовитися приймати практикантів на практику. Знову ж таки за умови, що підприємство не замовляло підготовку таких спеціалістів.